

H. Paukšs

NAKTS SALAGUNDAS PILĪ
(šausmu luga)

DARBOJAS:

JĀNIS
ILZĪTE
OSĪTIS
VECTĒTIŅŠ

1. AINA

JĀNIS UN ILZĪTE.

Jānis. Vakar patērzēju ar Osīti. Prasīju, kā viņi tur dzīvo, kā izskatās. Nu tur. Pie viņiem. Salagundā.

Ilzīte. Un kā tad tur izskatās?

Jānis. Tā it kā nekā sevišķa. Visparastākais nomales ciematiņš. Gatavie lauki. Toties svaigs gaiss, ezers turpat netālu, meži visapkārt.

Ilzīte. Nu un tad?

Jānis. Un tad tur ir arī pils.

Ilzīte. Pils?

Jānis. Jā. Šķiet, ka ne pārāk veca, un tomēr. Daži gadsimti sanāks.

Ilzīte. Un kas tad ir, ka pils?

Jānis. Redzi, tajā pilī šobrīd neviens nedzīvo. Ir uzsākti kaut kādi restaurācijas darbi, bet naudas trūkuma dēļ apstājušies. Toties šis tas tur esot jau atrestaurēts un izremontēts. Arī kāda guļamistaba.

Ilzīte. Guļamistaba?

Jānis. Jā, guļamistaba. Un tajā guļamistabā stāvot senlaicīga gulta. Plata. Ar baldahīnu. Vai tu gribētu kopā ar mani vienu nakti pavadīt pilī?

Ilzīte. Man gribētu visu mūžu kopā ar tevi nodzīvot pilī.

Jānis. Baidos, ka tas nebūs iespējams. Tie laiki ir pagājuši, kad cilvēki dzīvoja pilīs. Šodien pastāvīgi dzīvot pilī būtu tikpat dīvaini kā mitināties kādā bāriņā vai pirtī.

Ilzīte. Bet ir taču cilvēki, kas arī šodien mitinās pilīs.

Jānis. Ir gan. Bet ne jau pie mums.

Ilzīte. Nē, arī pie mums ir cilvēki, kas dzīvo pilīs...

Jānis. Nu labi. Tomēr tas nav tā kā kādreiz. Cilvēki, kas pie mums tagad dzīvo pilīs, tur ir tādi kā uzraugi un pārvaldnieki. Tātad tie drīzāk tur strādā nekā dzīvo.

Ilzīte. Ak, kā es gribētu dzīvot pilī...

Jānis. Tas iznāktu šausmīgi dārgi. Turklāt diviem vien tur mitināties būtu pilnīgi neiespējami. Pat, ja mēs tur koptu no rīta līdz vakaram un arī naktīs, neko citu

nedarīdami, vienalga netiktu ar visiem darbiem galā. Iedomājies, ka vajadzētu algot kalpotājus, kas tur katru dienu slaucītu un mazgātu. Citādi pils drīz vien pārvērstos cūku kūtī. Cūku kūtī tu taču negribētu dzīvot?

Ilzīte. Nē, cūku kūtī gan es negribētu dzīvot.

Jānis. Nu redzi. Bet kalpotāju algām izietu šausmīgi daudz naudas. Un ne tikai tam. Tāpat daudz naudas vajadzētu pils apkurināšanai. Vienalga – vai tur ievilktu centrālapkuri, vai arī kā senos laikos kurinātu ar malku. Vai vari iedomāties, cik daudz naudas man būtu jānopelna, lai mēs spētu uzturēt pili?

Ilzīte. Kāpēc tev vienam? Vai tu domā, ka es gatavojos nekur nestrādāt un visu mūžu tāpat vien slaistīties pa pili? Es arī gribu apgūt kādu interesantu profesiju un strādāt tajā. Tad taču es arī kaut ko nopelnīšu.

Jānis. Protams, protams. Skaidrs, ka tu arī strādāsi kādu interesantu darbu un skaidrs, ka arī tu kaut ko pelnīsi. Bet, pat ja mēs par abiem nopelnītu tik daudz, ka varētu uzturēt pili, vai tu domā, ka tas tiešām būtu tā vērts? Vai labāk nebūtu pils uzturēšanai paredzēto naudu iztērēt kaut kam interesantākam: kaut vai ceļojumiem uz eksotiskām zemēm, bet pašiem samierināties ar pieticīgāku dzīvi kādā vienkāršā un necilā ārpilsētas villā?

Ilzīte. Laikam jau tev taisnība.

Jānis. Turklāt, ja mēs ikdienā dzīvosim pilī, tad drīz vien tā mums vairs neliksies nekas īpašs. Tāpēc daudz satraucošāk būs, ja mēs dzīvosim kaut kur citur, bet tikai sevišķi svarīgos gadījumos aizšausim uz kādu pili.

Ilzīte. Un ko tur?

Jānis. Nu... to es tev iepriekš nemaz netaisos stāstīt... Kad aizbrauksim, tad pati redzēsi, kas tur ar tevi tajā gultā zem baldahīna notiks...

Ilzīte. Vai tai pilij ir zelta tornīši?

Jānis. To gan nezinu. Pieļauju iespēju, ka nav. Bet pils taču paliek pils. Arī tad, ja tai nav zelta tornīšu. Pils arī bez zelta tornīšiem nav nekāda ikdienišķā vieta. Tā ir kaut kas īpašs. Ar katrai pilij piedienīgajiem noslēpumiem un senlaicīgumu.

Ilzīte. Kas tie ir par noslēpumiem?

Jānis. Tos es tā īsti vēl nezinu. Nepaguvu Osītim apvaicāties. Bet es apvaicāšos, un gan jau viņš man tos izstāstīs.

Ilzīte. Kāpēc tikai tev? Vai tad es nedrīkstu tos zināt?

Jānis. Protams, ka tu drīksti tos zināt.

Ilzīte. Es jau esmu tā sakārdināta ar to pili, ka gandrīz vai nevaru ilgāk izturēt.

2. AINA

JĀNIS, ILZĪTE UN OSĪTIS.

Jānis. Nu? Pucē vaļā!

Osītis. Nemaz nezinu, ar ko sākt. Esmu saklausījis tik daudz pa šiem gadiem, ka visu vienā vakarā nav iespējams izstāstīt...

Ilzīte. Vai spoki tur arī ir?

Osītis. Ir arī spoki. Es pats gan nevienu no tiem saticis neesmu, bet dažādu stāstu ir daudz.

Ilzīte. Piemēram?

Osītis. Nu kaut vai par tradicionālo sievietes rēgu. Visticamāk, ka šā tipa nostāsti ir atceļojuši no citurienes un laikā gaitā vienkārši pielāgoti Salagundas vietējiem apstākļiem un vajadzībām...

Ilzīte. Tas nekas. Stāsti tik!

Osītis. Nu, viens ir tāds... Kara laikā vāciešiem pilī esot bijis iekārtots hospitālis. Ievainoto saradies daudz, tāpēc visi kakti piekrauti pilni ar tiem. Daudzi izvietoti arī pagrabos. Kad krievi nākuši virsū, vācieši visus ievainotos metušies steigšus evakuēt, bet mirušos turpat apbedījuši...

Ilzīte. Kur tad? Pils pagrabos?

Osītis. Nē, pagrabos ne – turpat netālu no pils ir kapsēta. Tajā. Bet steigā visus nemaz nav varējuši atrast, tāpēc daļa ievainoto palikuši kādā nomaļā pagrabtelpā... Kad ienākuši krievi, tie pilī iekārtojuši savu štābu, pārskatījuši arī pagrabus, bet tos dažus ievainotos vāciešus nav atraduši. Nu viņi nemaz nezināja, ka tie tur jāmeklē. Varbūt arī baidījās uzskriet kādai mīnai. Ej nu sažini, kas tādos pagrabos var gadīties... Tāpēc krievi drošības dēļ durvis uz pagrabiem aizslēguši, bet, kur durvju vairs nebijis, tur caurumus aizsītuši ar dēļiem un nelikušies pēc tam ne zinis. Tā tie ievainotie vācieši tur viens pēc otra drīz apmiruši – tikai kāds jauns virsnieks izdzīvojis un pat sācis atveseļoties...

Jānis. Tāpat vien? Pats no sevis? Varbūt pagraba labvēlīgā klimata iespaidā?

Osītis. To es nezinu. Klāt nebiju. Varbūt vienkārši neparasti stiprs organisms. Tā ir leģenda. Teika.

Jānis. Pats par sevi saprotams. Un gadās jau visādi brīnumi. Neprognozējama apstākļu sakritība, un – še tev! – mirstošs cilvēks pēkšņi atdzīvojas un sāk skraidīt.

Ilzīte. Nu, nu? Un kas tad ar to jauno virsnieku notika tālāk?

Osītis. Tālāk notika, lūk, kas. Atjēdzies viens pats starp mirušajiem, no kuriem daudzi jau bija sākuši pūt, šis virsnieks nolēma izkļūt no pils svaigā gaisā un tur tad vai nu padoties krieviem, vai arī meklēt patvērumu kādā no apkārtnes mājām, ja krievi viņu nepamanīs un šāda iespēja radīsies. Bet, kā jau teicu, visas izejas no pagrabiem bija vai nu aizslēgtas vai aizsistas ar dēļiem...

Jānis. Vai tad viņš tos dēļus nevarēja izlauzt?

Osītis. Nevarēja. Jo, pirmkārt, krievi bija pamatīgi aiznaglojuši, otrkārt, pats par sevi saprotams, viņš bija ļoti vārgs... Tā nu viņš klīda tur pa tiem pagrabiem, meklēdams kādu izeju, līdz aizmaldījās tālu prom no tās vietas, kur gulēja viņa mirušie biedri, un vairs nezināja, kā atpakaļ tikt...

Jānis. Atpakaļ jau viņam nemaz arī nebija jātiek. Ko viņš tur pie tiem mirušajiem darītu? Viņam vajadzēja tikt ārā. Vienalga pa kuriem.

Osītis. Jā, protams. Es tikai gribēju teikt, ka viņš aizmaldījās tālu no tās vietas kaut kur pagraba dziļumos pavisam otrā galā. Un tur, zaudējis visas cerības uz izglābšanos, pakrita kādā ejā... Drīz vien viņš tur no nespēka aizmiga... vai arī zaudēja samaņu... un redzēja sapni... Šajā sapnī pie viņa pienāca kāda bāla,

daīļa sieviete un pieliekusies ilgi noraudzījās ievainotajam virsniekam sejā... Tas sapnis bijis tik reāls un sievietes klātbūtne tik sajūtama, ka virsnieks uztrūcies no sava miega vai nesamaņas un tajā pat mirklī sajutis tādu kā vēja pūsmu un pamanījis kaut ko baltu ātri aizslīdam prom tumsā...

Jānis. Kā tad viņš vispār tumsā kaut ko varēja saskatīt? Vai varbūt tajā vietā pagrabā bija kādi logi?

Osītis. Nē. Tajā vietā pagrabā nekādu logu nebija. Tādi zemi lodziņi ir tikai gar pils ārsienu. Aizrestoti. Tagad gan tās restes lielākoties ir sarūsējušas un izlauztas. Bet tas virsnieks toreiz bija iemaldījies kaut kur pašā pagrabu vidū. Tur nekādu logu nebija un nevarēja būt. Ja nu tikai kaut kādas ventilācijas lūkas. Viņa acis vienkārši bija pieradušas pie tumsas, turklāt tas baltais stāvs tumsā viegli spīdēja.

Jānis. Nu... lai kā acis būtu pieradušas pie tumsas, kaut kādai gaismiņai tomēr ir jābūt, lai varētu ko saskatīt... Protams, ja tas stāvs bija pagatavots no tāda materiāla, kas pats izstaro gaismu, vai bija ar tādu krāsu nokrāsots...

Ilzīte. Pagaidi. Tā tomēr ir teika.

Osītis. Nu protams, ka teika.

Jānis. Es saprotu, ka teika. Es tikai domāju līdzī, lai aptvertu, cik daudz tur ir no reāli iespējamā. Katrai teikai taču ir arī kāds pamats. Kāds patiens notikums vai vismaz tā fragments. Tas, ka pilī kara laikā bija hospitālis, ir iespējams. Tāpat ir iespējams arī tas, ka atkāpjoties tur tiek pamests ievainots virsnieks. Un, protams, arī tas, ka viņš tumsā sajūt gaisa pūsmu un redz kaut ko baltu aizslīdam, ir iespējams. Jo tās varētu būt halucinācijas. Viņš taču bija tādā stāvoklī, ka būtu brīnums, ja viņam nerādītos halucinācijas.

Osītis. Nu labi, pieņemsim, ka halucinācijas. Bet to virsnieku šīs halucinācijas tā satrauca, ka viņš atrada sevī spēku piecelties un doties pakaļ tumsā izgaисуšajam rēgam... Labu brīdi taustījies uz priekšu pa eju, viņš pēkšņi atradās eju krustpunktā – sajuta, ka tukšums ir gan pa labi, gan pa kreisi, gan uz priekšu... Uz kuru pusi tagad tālāk doties?

Jānis. Tad viņš bija nolēmis sekot tam rēgam, būdams pārliecināts, ka tas viņu izvedīs laukā?

Osītis. Acīmredzot. Ko citu gan viņš būtu varējis darīt? Palikt turpat uz vietas, kamēr nomirst? Tad jau labāk sekot rēgam, lai arī nemaz nezini, vai no tā ir kāds labums.

Jānis. Tas rēgs jau viņu varēja ievest arī vēl lielākās nepatikšanās.

Osītis. Kādas tad tās būtu? Viņš jau tāpat bija tādās ziepēs, ka lielākas nemaz nevar būt.

Jānis. Nu... viņš varēja iekrist kādā slepenā šahtā un nolauzt kaklu...

Osītis. Arī tas taču būtu bijis labāk nekā tāda lēna, mokpilna nāve, kādai viņš tāpat tur bija nolemts.

Jānis. Gaumes lieta. Kamēr tu vēl esi kaut cik dzīvs, tik ilgi tomēr paliek arī cerības uz izglābšanos, bet, kad esi lauzis kaklu, tad viss – nav vairs tevis, un cauri.

Osītis. Nē. Tā sieviete sapnī uz viņu bija atstājusi tik lielu iespaidu, ka tas virsnieks nešaubīgi ticēja, ka viņa viņam palīdzēs.

Jānis. Tātad viņš to sievieti arī pamodies atpazīna projām slīdošajā baltajā stāvā?

Osītis. Es nezinu, vai viņš skaidri saskatīja, ka tā ir viņa, tomēr nojuta, ka tā tas ir, tāpēc arī tik droši sekoja.

Ilzīte. Pagaidiet! Jūs tagad teiksmainu nostāstu pārvēršat diskusiju klubā! Kas bija pēc tam, kad tas virsnieks tur tumsā saprata, ka ir nonācis krustcelēs?

Osītis. Nu... viņš tur apstājās un labu laiku izmisīgi raudzījās uz visām pusēm, līdz tiešām eja pa kreisi tālumā atkal pamanīja to pašu balto stāvu un nešaubīdamies devās turp. Līdz drīz atkal nonāca tādās pat krustcelēs un atkal pamanīja tās sievietes rēgu, kas viņu vedināja nogriezties pa labi... Nu tā viņi labu laiku tur gāja – tā sieviete pa priekšu, parādīdamās tajos brīžos, kad virsnieks vairs nezināja, uz kuru pusi tālāk doties, viņš – tai pakaļ... Līdz beidzot virsnieks ejas tālumā pamanīja citu gaišumu. Tur bija pusaizbiris pagraba logs, kas izgāja biezi saaugušā krūmājā... Pēdējiem spēkiem virsnieks izkārpījās no pagraba un palika tur krūmu aizsegā pie pils sienas guļam... Laikam viņš tur uz kādu laiciņu bija piemidzis, jo atkal pamodās no sajūtas, ka viņu kāds vēro... Instinktīvi paskatījies uz pagraba logu, viņš skaidri saskatīja tās pašas sievietes daiļo seju. Tagad tā esot bijusi tik reāla, ka virsnieks jau gribējis sievieti uzrunāt, pateikties viņai par izglābšanu un pavaicāt, kas viņa tāda ir un kāpēc uzturas tik nemājīgā vietā... bet sievietes tēls sācis pamazām bālēt, līdz kļuvis caurspīdīgs un tad izgaisis pavisam...

Ilzīte. Un kas notika tālāk ar to virsnieku? Viņš izglābās? Vai krievi viņu nošāva?

Osītis. Vispār jau tālāk šī leģenda ir izstaipīta līdz bezjēdzībai.

Ilzīte. Vienalga! Stāsti. Tāpēc taču mēs esam šurp atnākuši.

Osītis. Nu tālāk tas turpinājums ir šāds... Kad virsnieks izlīda cauri krūmājam, viņš pamanīja sev pretī pili ieskaujošajā mūrī izdrupušu robu. Tur bija trāpījies kāds šāviņš, un tāpēc tas caurums izlūzis. Pa to viņam izdevās izkļūt un aizrāpties līdz mežam. Iedams pa mežu, viņš uzdūries kādai pamestai viensētai meža vidū, kur pagrabā atradis vecus, sadīgušus kartupeļus, no kā tad pārticis. Turpat nejauši pamanījis arī kāda latvieša dokumentus. Krievi viņu jau pēc pāris dienām tur atraduši, pēc dokumentiem sapratuši, ka viņš ir tas latvietis un izsūtījuši uz Sibīriju, jo to latvieti kā pazīstamu krievu ienaidnieku sen jau meklējuši. Sibīrijā viņam izdevies aizbēgt un pāri Beringa jūras šaurumam nokļūt līdz Aļaskai.

Jānis. Nu gan tu mums stāsti...

Osītis. Es jau teicu, ka tālāk tur visāda zinātniskā fantastika iet vaļā.

Ilzīte. Kāpēc? Jūsaprāt, rēga parādīšanās nav zinātniskā fantastika, bet tas, ka virsnieks spēj izbēgt no krievu gūsta un pa ledu pāri jūras šaurumam nokļūt Aļaskā, – ir?

Osītis. Nē, rēgs ir parasta fantastika, nevis zinātniskā. Un līdz tam brīdim, kad virsnieks, rēga vadīts, izkļūst no pils pagrabiem, varbūt vēl kādu gabaliņu tālāk, – tas viss iekļaujas leģendas struktūrā. Bet bēgšana no koncentrācijas nometnes un nokļūšana no Krievijas pāri ledum Amerikā jau ir piedzīvojumu fantastikas žanrs.

Ilzīte. Lai būtu piedzīvojumu žanrs. Es gribu zināt, kas notika tālāk.

Osītis. Stāstu. Tālāk tas vīrietis ieguva Amerikas Savienoto Valstu pavalstniecību un vēl pēc dažiem gadiem aizbrauca uz savām dzimtajām mājām toreizējā Rietumvācijā. Tur viņš bēniņos atrada lādīti ar veciem dokumentiem, pēc kuriem uzzināja, ka viņa senči ir bijuši Baltijas baroni un Salagundas pils kādreizējie īpašnieki.

Jānis. Kāda sagādīšanās!

Ilzīte. Nu, nu – interesanti!

Jānis. Varu derēt, ka pašā lādītes dibenā viņš atrod izbalējušu trīspadsmītā gadsimta fotogrāfiju, kurā atpazīst savas glābējas daiļo seju!

Ilzīte. Kuš! Nebrēc taču tik šausmīgi!

Jānis. Būs jau labi. Kas tur tālāk bija ar to fotogrāfiju?

Osītis. Tu tikpat kā uzminēji. Tikai tajā lādītē viņš gan nekādu fotogrāfiju neatrada. Pat no trīspadsmītā gadsimta ne. Viņš uzdūrās tās sievietes portretam, viesodamies pie saviem radiem. Protams, ka tā nebija trīspadsmītā gadsimta fotogrāfija, bet gan sešpadsmitajā vai septiņpadsmitajā gadsimtā godīgi uzgleznots portrets, kas tikpat godīgi starp daudziem citiem tajā radu mājā karājās pie sienas.

Ilzīte. Nu, nu – un kas tad tā sieviete patiesībā bija?

Osītis. Protams, ka viņa vecvecmāmiņa nezina kādā tur paaudzē.

Jānis. Cik romantiski! Sastapties ar jaunas, daiļas sievietes rēgu un pēc tam noskaidrot, ka patiesībā tā ir tava vecvecmāmiņa nezina kādā tur pakāpē!

Ilzīte. Un kāpēc tas vecvecmāmiņas rēgs tur tā klīda? Vai arī tam ir kāds izskaidrojums?

Osītis. Ir. Tas atkal godīgi pieder pie leģendas. Stāsts par diviem brāļiem. Viens, tās sievietes vīrs, esot senlaikos bijis Salagundas pils īpašnieks. Bet viņam bijis jaunākais brālis, kas iemīlējies skaistajā brāļasievā, nogalinājis vecāko brāli un gribējis precēties ar tā atraitni. Kad sieviete šausmās atteikusies un draudējusi visiem atklāt neģēlīgo slepkavību, noziedznieks pieķēdējis viņu pagrabā, kas tolaik kalpojis par cietumu, pie sienas un ieguvis ar varu, bet pēc tam turpat pametis, atstādams savu daiļo upuri lēnai un mokpilnai nāvei.

Jānis. Marķīza de Sada cienīga rīcība.

Osītis. Bezmaz vai. Tāpēc tās sievietes rēgs tur pēc viņas nāves uzradies un klīdis pa pils pagrabiem, līdz kādudien tur sastapis arī savu slepkavu un ievilinājis to tādos dziļumos, ka arī brāļa slepkava, izeju neatradis, ņēmis tikpat briesmīgu galu kā tā upuris.

Jānis. Tad jau viņam arī pēc tam tur būtu vajadzējis spokoties.

Osītis. Tā arī noticis. Bet tā jau ir cita leģenda. Lai gan cieši saistīta ar šo.

Ilzīte. Bet ko tas virsnieks pēc tam darīja? Vai atgriezās, atrada savas tālās sences kauliņus un apbedīja tos svētītā zemē?

Osītis. Nē. Viņas kauliņi vēl arvien nav atrasti. Tas virsnieks nomiris pirms vēl Latvija atguva brīvību, līdz ar to viņam nebija ne iespēju, ne vēlēšanās līst te Padomju Savienībā iekšā. Viņš taču galu galā bez visa pārējā bija arī izbēdzis cietumnieks.

Ilzīte. Vai tas leģendā par to sievieti viss?

- Osītis. Principā jā. Cilvēki tikai pacentušies vēl dažus sīkumus noprecizēt.
- Ilzīte. Kādus tad?
- Osītis. Nu, piemēram, tādus, ka vīrs, tas latvietis, ar kura dokumentiem tas virsnieks ticis apcietināts un nosūtīts uz Sibīriju, vēlāk atgriezies savās mājās un ar citu vārdu mierīgi tur nodzīvojis līdz pat mūža beigām.
- Ilzīte. Tad jau tu viņu pazini?
- Osītis. Jā, es pat draudzējos ar viņa mazdēlu. Vēl arvien.
- Ilzīte. Un ko mazdēls stāsta? Vai atzīst, ka tas viss ir patiesība?
- Osītis. Protams. Turklāt lepojas ar to, ka ir iekļuvis leģendā. Nu ne jau nu gluži pats, bet tomēr... Tas, ka viņa vectētiņam te izdevās nodzīvot ar svešu vārdu, gan ir taisnība. Pēc tam viņi visi atmainīja savu uzvārdu atpakaļ uz iepriekšējo. Nesen. Jau šajos laikos. Ar grūtībām izdevās pierādīt, ka tas ir viņu. Gandrīz vai netika atzīti par savu māju īpašniekiem.
- Jānis. Tu re, kā... Bet kā tad tur īsti iznāca ar tā vācieša senčiem? Vai tajā pagrabā sapūdetajai vecvecmāmiņai nezina kurā tur pakāpē kādi bērni palika?
- Osītis. Jā, tas arī ir pie tās otras leģendas.
- Jānis. Paklau. Bet kam tad tā pils tagad pieder? Kādam no tās dzimtas pēctečiem?
- Osītis. Nē. It kā pašvaldībai. Bet kaut kādi no tās dzimtas pēctečiem ar pašvaldību ir kaut kādu līgumu noslēguši. Tie tad arī ķērās pie pils restaurēšanas, bet, kā jau teicu, aptrūkās naudas.
- Jānis. Un viņi atzīst, ka tiešām ir bijis kāds nesen miris viņu radnieks, kas pāri Beringa jūras šaurumam pārmucis uz Aļasku pie amerikāņiem?
- Osītis. Piedod, bet man nav laimējies ne ar vienu no viņiem tikties.
- Jānis. Tad tie nemaz te nav bijuši?
- Osītis. Nē, tikai viņu pārstāvji atbrauca par tiem sadarbības noteikumiem runāt. Laikam tūrisma nolūkos kaut kādu kopfirmu izveidoja. Daļa pašvaldībai, daļa – viņiem. Kad pils būs atrestaurēta, varbūt kāds no viņiem tur apmetīsies, tad vajadzēs iet parunāt.
- Jānis. Jā... Interesanti būtu uzzināt, cik tur tās patiesības.
- Ilzīte. Vai nav vienalga, cik patiesības? Ka tikai interesanti.
- Jānis. Tā jau ir... Kaut kad visādas briesmu lietas norisinājušās, kas vēlāk leģendās pārtapušas, bet mums – ka tik interesanti...
- Ilzīte. Tu gan esi... Es saprotu, ka tas ir šausmīgi un daudz kas šausmīgs ir noticis un notiek vēl joprojām, bet tagad tās taču ir vairs tikai leģendas... folklorā... tā tad – māksla. Tautas māksla. Un no mākslas taču mēs sagaidām, lai tā būtu interesanta! Vienalga, vai tā atbilst patiesībai vai ne. Kāpēc lai es nedrīkstētu tā spriest?
- Jānis. Protams, ka drīksti. Un es jau neko sliktu nedomāju, tā teikdams. Man tikai ienāca prātā, cik jocīgi dzīvē tas sanāk. Kādreiz cilvēki patiešām pārdzīvojuši visādas šausmas, bet tiem, kas nāk pēc viņiem, tās ir tikai pasakas. Un, ja ar mani kaut kas tamlīdzīgs notiks, tad pēc vairākām paaudzēm šis stāsts pārveidotā un paspilgtinātā veidā varbūt tiks atstāstīts manam mazmazdēlam kaut kādā tur pakāpē, un viņš klausīsies, muti atplētīs, un, visticamāk, pat nenojautīs, ka runa ir par viņa tiešo senci.

Ilzīte. Un tev būtu svarīgi, lai viņš nojauš?

Jānis. Protams. Ne tikai lai nojauš! Lai skaidri zina. Šī leģenda ir par manu vecvectētiņu, entajā pakāpē, kas dzīvoja pirms trīssimt vai septiņsimt gadiem, un ne par vienu citu!

Ilzīte. Kam tev tas? Tu taču to nespēsi novērtēt.

Jānis. Nespēšu. Bet vienalga...

Ilzīte. Nu? Un kas tur bija ar to otro leģendu?

Osītis. Tā otra leģenda pamatos tāpat ir klasiskais stāsts par diviem brāļiem. Var sacīt, viduslaiku variācija par Kainu un Ābelu.

Jānis. Stāsti tik!

Osītis. Vārdu sakot tā... dzīvoja reiz Salagundas pilī kāds lādzīgs un ļaužu mīlēts barons...

Jānis. Kam aizkustinātie dzimtļaudis to vien darījuši kā no rīta līdz vakaram bučojuši rokas. Skaidrs, ka šī leģenda nav latviešu sacerēta.

Osītis. Es arī tā domāju. Vācu tradīcija jūtama neapšaubāmi. Tātad dzīvoja šis barons Salagundas pilī, un viņam bija puisītis, ko, dzemdībās mirstot, bija atstājusi barona tikpat labā un karsti mīlētā sieva. Bet, lai cik ļoti labais barons mīlēja savu tikpat labo sievu, lai cik ļoti sēroja pēc tās nāves, tomēr jau pēc gada nolēma apprecēties ar citu. Taču šī otra ne tikai kā nebija laba, bet turklāt vēl bijusi arī ragana vienā no tās klasiskajiem veidoliem – jauna un ļoti skaista, bet melniem matiem un aukstu acu skatienu.

Jānis. No tā mēs varam secināt, ka pirmā sieva bija gaišmate.

Osītis. Jā, klasiska blondīne.

Jānis. Līdzīga Ilzītei.

Ilzīte. Paši jūs esat blondīnes! Turklāt klasiskās.

Osītis. Tātad šī ragana patiešām bija ragana, jo naktīs mēdza slepus uzsēties uz slotas un lidot pie velniem, lai tur piedalītos viņu neķītrajās pusnakts orgijās.

Jānis. Tātad, ja iepriekšējā leģenda mums vēsta par sadomazohistisko seksu, tad šī būs par grupveida kopošanos.

Osītis. Nenoliedzami.

Osītis. Un, kad pēc nepilna gada viņai piedzima it kā barona bērns, tad skaidrs, ka tas patiesībā bija no kāda velna, nevis no šīs raganas likumīgā vīra. Barons par to, protams, neko nenojauta un turpināja tik iepriekšējo dzīvi, pašreizējā rūpēdamies gan par savu skaisto sievu, kas patiesībā bija ragana, gan par abiem puisēniem, no kuriem viens nemaz nebija viņa, bet gan velna bērns. Ragana nu, protams, visādi mēģināja barona īsto un vienīgo bērnu nozūmēt, bet īstajā brīdī vienmēr parādījās puisēna mirušās mātes gars un pasargāja savu bērnu, par ko raganai bija jo lielākas dusmas. Tā nu tas turpinājās tik ilgi, līdz kāds vietējais burvis atšifrēja raganas personību un nodūra viņu ar pīlādža mietu, jo tā bija pasākusi pa ceļam uz velnu tusiņiem viņa kūti iegriezties un tur burvja govīm pienu nozīst.

Jānis. Šis nu ir iespraudums no latviešu folkloras.

Osītis. Pieņemsim. Tātad ragana tika nodurta ar pīlādža mietu, bet barons to neuzzināja, jo burvis pēc veiksmīgās slepkavības nekavējoties sasvilpa velnus,

ar kuriem viņš arī, izrādās, bija draugos. Tie tad nu, kā pieklājas, tūdaļ pat saskrēja un savas draugaļas mirstīgās atliekas aizvāca prom uz elli.

Jānis. Kur apbedīja ar pienācīgo cieņu.

Osītis. Nezinu. Bet var gadīties. Par velnu apbedīšanas rituāliem man īstas nojēgas nav. Varbūt ievietoja mauzolejā, nostādīja pie tā goda sardzi un pēc tam stāvēja garās rindās, lai katru dienu apskatītu.

Ilzīte. Tā vairs nav folklorā. Tas ir visbanālākais padomju laika relikts. Labāk turpini tālāk to leģendu.

Osītis. Protams. Turpinu. Barons nākamajā rītā izsludināja steidzamu savas sievas meklēšanu caur tā laika Interpola kanāliem, bet neviens neko neatrada. Tikai izplatījās baumas, kas patiesībā nemaz nebija baumas, bet gan vistīrākā patiesība, ja pēc folkloras noteikumiem spriežam, ka barona sieva kā ragana esot uz elli aizrauta. Pats lāga vīrs tam negribēja ticēt, bet sēroja pēc aizgājējas tikpat karsti kā pēc pirmās sievas, tomēr šajā reizē ar citu neapprecējās, toties no bēdām nomira un tika paradīzē, bet viņa muižu, kā jau tas pienācās, mantoja vecākais dēls un paaudzies sāka tur saimniekot. Skaidrs, ka jaunākajam, fiktīvajam brālim, ņemot vērā viņa izcelsmi, tas skauda, bet, kad jaunais barons vēl apprecējās ar fantastisku blondīni, stipri līdzīgu Ilzītei, tad velna un raganas īstenā pēcnācēja pacietības mērs bija pilns un viņš atļāvās ar velna rutka uzlējuma palīdzību noindēt savu oficiālo vecāko brāli, tādējādi kļūdamas viņa vietā par baronu, lai gan titulu un īpašumus pēc likumiem un taisnības vajadzēja mantot nelaiķa mazgadīgajam dēlam, kas tikko kā īsu brītiņu pēc tēva noindēšanas bija piedzimis. Gājiens ļaundarim izdevās tāpēc, ka viņš gan atraitni, gan jaunpiedzimušo bērnu bija noslēpis, bet sabiedrībai pavēstījis, ka tie abi miruši dzemdībās, to vietā noslepkavodams kādu zemnieci un viņas arī tikko piedzimušo puisīti.

Ilzīte. Vienas šausmas.

Osītis. Piekrītu. Bet vēsture liecina, ka daži perversi indivīdi ne uz to vien ir bijuši spējīgi.

Jānis. Tātad tā zemniece bijusi līdzīga jaunā barona atraitnei? Varbūt bijusi pat viņas ārļaulības māsa?

Osītis. To es nezinu. Bet mēs to varētu pievienot šai leģendai. Vai nu viņas patiešām bija līdzīgas, vai nu slepkava ar savu velnišķīgo spēku nohipnotizējis bērniekus tā, ka tie redzējuši to, kas jāredz. Varbūt nelaiķes seja bijusi ar plīvuru pārsegta. Katrā ziņā, gājiens viņam izdevies un tie abi nonāca dzimtas kapličā, bet slepkava kļuva par pilntiesīgu baronu...

Ilzīte. Bet īstā atraitne un mantinieks? Kur viņš tos noslēpa?

Osītis. Tos viņš, protams, bija ieslodzījis kādā no pils pagrabiem un vairs nelicies par viņiem ne zinis.

Jānis. Paga, paga! Bet vai tad vienkāršāk nebija tos abus uzreiz nozūmēt, nevis spēlēt teātri, īsto vietā slepkavojot citus? Manuprāt, tas atmaskošanas risku tikai palielināja!

Osītis. Nudien nezinu. Leģendā par to nekas netiek vēstīts. Tur tiek pausts, ka pēc tam jaunizceptais barons, par pagraba gūstekņiem vairs nelikdamies ne zinis,

naktīs regulāri rīkojis tusiņus ar citiem apkārtnes baroniem, kuros piedalījušies arī visādi velni un citi tamlīdzīgi pekles izdzimumi. Nu protams: radinieki kā nekā. Ap pusnakti, kad tusiņš sitis visaugstāko vilni, tie metušies sirojumus pa apkārtējām zemnieku mājām, vilkuši no gultām laukā skaistākās meitenes un stiepuši uz Salagundas pili, kur turpinājuši izpriecas nu jau kopā ar nolaupītajām.

Ilzīte. Un kas ar viņām pēc tam notika?

Osītis. No rīta visas atkal tikušas atlaistas uz mājām. Acīmredzot tāpēc, lai arī uz priekšu būtu, ar ko papriecāties. Ja viņi tās meitenes pēc orgijām vai to laikā nomaitātu, tad visas skaistules tuvākajā apkārtnē drīz vien būtu beigušās. Nezinu. Es vismaz tā domāju.

Ilzīte. Tātad vienas un tās pašas meitenes regulāri piedalījās viņu pasākumos?

Osītis. Acīmredzot. Bet ne jau par to ir stāsts.

Jānis. Pagaidi, pagaidi! Kāpēc ne par to? Ja jau skaistākās Salagundas meitenes gadiem ilgi regulāri piedalījās grupņikos ar visādiem elles mošķiem, tad skaidrs, ka bērni, kas viņām no tiem dzima, arī par piecdesmit procentiem bija pekles izdzimteņi! Un, tā kā tu arī nāc pa taisno no Salagundas, tad skaidrs, ka arī tavās dzīslās rit kāda lāsīte nešķīstu asiņu!

Osītis. Pilnīgi iespējams. Nemaz nedomāju to noliegt. Tāpēc – uzmanieties!

Ilzīte. Nu, nu – un kā tad tur viss beidzās?

Osītis. Beidzās tā, ka reiz viņi aizvilka uz pili kādu meiteni, kas ne par ko negribēja ar tiem tur visiem kopoties, tāpēc metās laukā pa logu. Barons gan pēdējā brīdī noķēra viņu aiz kājas, taču, juzdams, ka nespēs noturēt, gribēja palaist vaļā. Tomēr nav spējis vairs atraut roku – tā bijusi kā pielipusi pie meitenes kājas. Tāpēc meitene krizdama aizrāvusi baronu sev līdzī...

Ilzīte. Un abi nositās?

Osītis. Tikai barons. Jo, tiem abiem krītot, parādījies brāļa atraitnes rēgs un pagriezis viņus gaisā tā, ka piezemējoties barons bijis apakšā un uz vietas beigts, bet meitene, lai gan nedaudz apdauzījusies un apdullusi, tomēr palikusi dzīva un spējusi aizskriet atpakaļ uz mājām.

Ilzīte. Bet viesi?

Osītis. Nu... tie, kas bijuši velni, pagrābuši barona liķi un laidušies projām uz elli, bet pārējie – atgriezušies savos īpašumos.

Ilzīte. Un kurš tad pēc tam te valdīja?

Osītis. Tas puisītis.

Ilzīte. Tas puisītis?

Jānis. Kurš puisītis?

Osītis. Nu tas, kurš kopā ar savu māti pils pagrabā bija ieslodzīts.

Ilzīte. Tātad viņš tomēr izdzīvoja?

Osītis. Jā. Kad tā izglābusies meitene pārradās, viņa izstāstīja visiem, kas tajā barona pilī pa nakti īsti notiek...

Jānis. Vai tad viņi iepriekš to nenojauta?

Osītis. Protams, ka nojauta. Bet nojaust ir viens, taču dzirdēt to no aculiecinieka mutes – pavisam kas cits.

Jānis. Tātad tās citas meitenes nevienam neko nestāstīja?

Osītis. Protams, ka ne! Baigi nu kādai bija vajadzība lielīties ar to, ka naktīs ar velniem kopojusies! Turklāt vēl tajos laikos! Skaidrs, ka tās visas turēja muti un raudzīja, lai neviens par viņu piedzīvojumiem neko neuzzinātu. Toties šī, tā kā bija spējusi veiksmīgi izvairīties, nekavējoties par to pastāstīja visiem pārējiem.

Jānis. Paga, paga! Bet ko tad viņas teica par tiem saviem bērniem, kas no velniem bija sadzimuši? Vai varbūt arī par tiem neviens neko neuzzināja? Šīs visas izmanījās tos slepus tūlīt pēc piedzimšanas noslīcināt? Un pirms tam tik veikli savu grūtniecību slēpt?

Osītis. Nē. Tās izpriecas viņiem tur nemaz neturpinājās pārāk ilgu laiku. Uz tās nepakļāvīgās meitenes viņi uzrāvās samērā ātri. Citādi taču tas puisītis nebūtu spējis tajā pagrabā izdzīvot.

Jānis. Nu kāpēc gan ne, ja viņu tur regulāri baroja?

Osītis. Leģendā ir skaidri teikts, ka barons par ieslodzītajiem vairs nelikās ne zinis.

Ilzīte (Jānim). Varbūt labāk nejaucies? Citādi Osītis vēl tā sapīsies, ka vairs neatcerēsies, kā tur tas viss īsti leģendā bija stāstīts.

Osītis. Nu bija tā... ka, uzzinājuši par to, kas tur pilī naktīs patiesībā notiek, vīri tūlīt pat paķēruši dakšas un izkaptis un ar iedegtām lāpām gājuši uz barona pili...

Jānis. Gluži kā kaugurieši...

Osītis. Apmēram. Taču tas burvis, par ko jau iepriekš minēts...

Jānis. Tas, kurš to raganu bija nogalinājis?

Osītis. Tas pats. Viņš ieteicis visiem dakšas un izkaptis nomainīt pret pīlādža mietiem, jo darīšana taču esot ar pekles spēkiem, un pats stājies improvizētā karaspēka priekšgalā...

Jānis. Un tad viņi ar mietiem tur visus nobakstīja?

Osītis. Nē, kad ļaudis nonāca līdz pilij, tur neviena vairs nebija. Tikai tās sievietes rēgs, kas vedinājis viņus sev līdzī uz pagrabiem. Tur tad arī atraduši gan viņas mirstīgās atliekas, gan īsto pils mantinieku, kas bijis jau bezsamaņā...

Jānis. Es domāju gan...

Osītis. Par laimi, puisīti izdevies izglābt, viņš atveseļojies un ieņēmis tam pienākošos barona vietu. Esot labs bijis.

Jānis. Nu šī nianse būs no viņa paša piekabināta.

Osītis. Droši vien.

Ilzīte. Kāpēc? Baronu viennozīmīgs zvēriskums arī ir tikai latviešu kultūras tradīcija. Patiesībā starp viņiem bija pietiekami daudz labu cilvēku. Kaut vai tā pati Valmiermuižas īpašniece, kas atbalstīja hernhūtiešus...

Osītis. Uz cik viņa mācās? Es, piemēram, tādus sīkumus nespēju atcerēties...

Jānis. Pārsvārā uz deviņi. Arī desmitnieki gadās samērā bieži. Astoņi jau līdzinās bezmaz vai katastrofai...

Ilzīte. Un kas tad ir?

Osītis. Nekas, nekas... Mēs te tikai tāpat vien savā starpā apspriežamies... Uz tevi tas neattiecas... Vīriešu sarunas, tā sacīt, nekas vairāk...

Jānis. Nu ja... Ja nebūtu tā pavērsiena ar izglābto puisīti, tad nāktos domāt, kas tad īsti pēc visu nāves turpmāk tai jūsu Salagundā valdīja. Tagad katram skaidrs: gadījās dzimtā tāda kļūme ar raganu un viņas dēlu sātana izdzimteni, bet galu galā taisnība uzvarēja un īstie labie baroni atkal atgriezās pie dzimtļaužu kalpināšanas...

Ilzīte. To sievieti taču pēc tam apglabāja?

Osītis. Pats par sevi saprotams.

Ilzīte. Tad jau tur nekādu spoku vairs nav?

Osītis. Pēc šīs leģendas – nav.

Jānis. Paga, paga! Kāpēc tad nav? Ir! Mūsu rīcībā vēl paliek tā puisīša vecmāmiņa! Vai tad viņas gars nerādījās, lai savu dēlu, tā puisīša tēvu, no viņa mātes, ļaunās raganas, pasargātu? Kur tad tas pēc tam palika?

Osītis. Nu laikam jau nekur. Parādījās tikai uz brītiņu, lai savu dēlu no raganas pasargātu, un, kad tas bija izdarīts, atgriezās uz visiem laikiem laimīgajos medību laukos. Jo tā sieviete taču nekur nebija piekalta. Bet godīgi pēc visiem rituāliem tika uz viņsauli aizvadīta.

Jānis. Bet kāpēc tad viņa uzdrošinājās pēc nāves vēl te kaut kur rēgoties?

Osītis. Nezinu...

Ilzīte. Beidz taču piesieties! Tās visas ir tikai leģendas.

Osītis. Skaidrs, ka leģendas. Vai jūs varbūt gribējāt, lai es te Salagundas oficiālo vēsturi tagad klāstu?

Ilzīte. Nē, protams. Lai gan arī tā droši vien ir interesanta.

Osītis. Gan ne tik interesanta kā teikas.

Ilzīte. Nu teikas jau vienmēr ir interesantākas.

Jānis. Es tikai par tām meitenēm domāju... Par tām, kas nelēca laukā pa logu, bet regulāri tur ar viņiem kopošanās...

Ilzīte. Kāpēc tieši par viņām?

Jānis. Nu – sadzima viņām tie bērni vai ne?

Ilzīte. Kam tev tas?

Jānis. Vienkārši interesanti zināt – kāds procents no pašreizējiem Salagundas iedzīvotājiem ir velnu tiešie pēcnācēji?

Osītis. Par to leģendas klusē.

3. AINA

OSĪTIS, JĀNIS UN ILZĪTE SALAGUNDĀ NĀK NO AUTOBUSA. ATSKAN ŠAUŠALĪGS KAUCIENS.

Ilzīte. Kas tas bija?

Osītis. Nezinu, viņš šad tad te gaudo. Tur tālāk ir purvs. Kaut kur purvā.

Ilzīte. Kāds – viņš?

Osītis. Vecenītes melš, ka tas esot vilkatis. Pirms pārsimt gadiem miruša muižas barona pēcnāves iemiesojums. Bet redzējis viņu neviens vēl nav. Arī iekodis

viņš nevienam vēl nav. Tā ka – tīrās muļķības. Acīmredzot kāds pavisam nevainīgs lopiņš ar vēdera aizcietējumu nomokās.

Jānis. Un neviens nav mēģinājis noskaidrot, kas tur tā brēc?

Osītis. Nezinu. Varbūt kāds ir. Es neesmu. Un mani tas arī īpaši neinteresē. Katrai šādai dīvainai parādībai izskaidrojums parasti ir nožēlojami vienkāršs. Tad jau labāk lai paliek šāda neizskaidrota mistika – gan pašiem satraucošāk, gan, tūrisma industrijai attīstoties, būs ar ko naudīgus ārzemniekus pievilināt. Nu ko? Kātojam tālāk? Nākamo kaucienu gaidīt nav vērts – tas var atskanēt arī tikai pēc pāris dienām vai pat pēc mēneša.

Jānis. Un ko saka zinātnieki?

Osītis. Zinātniekus šī parādība neinteresē. Ejam taču! Pusdienas atdzisīs!

Ilzīte. Un kas tas par baronu? Vai tas pats, par ko tu mums stāstīji? Nu tas, kas tai raganai no velna piedzimis, savu vecāko brāli noindējis un viņa atraitni pils pagrabos sapūdējis?

Osītis. Iespējams.

Jānis. Tās tad varētu būt stāsta par viņu beigas. Raganai no velniem piedzimis, visvisādus šausmu darbus padarījis, pēc tam par sumpurni pārvērties un tagad te šitā kauc.

Ilzīte. Bet to baronu taču velni aizrāva sev līdzī uz elli.

Jānis. Tā bija gan. Bet varbūt, ka miesu aizrāva uz elli, taču dvēseli iebāza kādā vilkā, un tagad viņš ir spiests jau nez kuro gadsimtu te tā plosīties.

Osītis. Ja jau ticam, ka tas tiešām ir viņš vilkača izskatā, kas tur kauc, tad stāsts par viņu nebūt vēl nav galā. Tagad vajadzētu uzrasties kādam, kas ar pilādža mietu to nešķīsteni nodurtu. Varbūt tu pa šīm dienām varētu mēģināt? Ieiesi vēsturē kā pirmais zinātniski apstiprinātais tips, kurš vilkati nonāvējis. Pilādžu te apkārtne netrūkst – iedošu cirvi, varēsi iztaisīt mietu, kādu vien vēlies.

Jānis. Bet tad jau cietīs Salagundas tūrisma industrija.

Osītis. Tev taisnība. Laiki mainījušies, mainījusies arī sabiedrības attieksme pret spokiem. Ja kādreiz tos centās visvisādi likvidēt, tad tagad tieši otrādi: mēģina kādu kaut kur vēl atrast un apskatīt.

Jānis. Vispār jau spokus kā aizsargājamu sugu nenāktu par ļaunu arī sarkanajā grāmatā ierakstīt.

Osītis. Kā tad. Un noteikt bargu sodu par katra spoka likvidēšanu.

Ilzīte. Nez tikai, vai viņiem pašiem tas patiktu. Jo visas tās dvēseles, kas šādos te veidos pa pasauli vēl apkārt blandās, taču pašas par to nemaz nepriecājas. Tas, manuprāt, skaitās pat tāds kā pēcnāves sods, kas par grēkiem dzīves laikā tiek uzlikts.

Jānis. Nu jā – tam vilkatim varbūt. Bet tā nabaga daudz cietusī sieviete – tā virsniēka vecvecmāmiņa nez kurā tur pakāpē – viņa taču ne pie kā nav vainīga. Viņa pati bija grēka upuris un gan dzīves laikā, gan pēc tās centās turēties godam.

Osītis. Jā. Te acīmredzot ir nepieciešama šķirošana: tos, kas pelnīti dabū pēc nāves vēl dažādos šausminošos veidos pa pasauli apkārt skraidīt, varētu kaut vai principa pēc atstāt tādā stāvoklī, kādā tie atrodas, bet nevainīgi cietušo

aizstāvībai noorganizēt īpašu biedrību, kas tad to kaulus meklētu un pēc tam apbedītu svētītā zemē.

Jānis. Jā, tā tas patiešām būtu godīgi. Tikai es neticu, ka kaut vai šīs te pašas pils īpašnieki tādas biedrības pārstāvjus pie sevis laistu iekšā. Un vēl jo vairāk tad, ja tiešām pārlicinoši konstatētu, ka tās sievietes rēgs te vēl māžojas. Tā nūdien būtu dzīva nauda. Pils, kurā tiešām var laimēties apskatīt spoku, ne tikai paklausīties dažādas leģendas par to. Es jau iztēlē redzu dzīvās rindas pie ieejas pils pagrabos un Osīti, kas naski tirgo biļetes pa simt dolāriem gabalā, tos, kas biļeti nepieprasa, ielaizdams par piecdesmit.

Osītis. Jā, tas būtu labs business.

Ilzīte. Tā būtu korupcija.

Osītis. Drīzāk jau zādzība. Biļešu pārdevēju par amatpersonu nu nekādi nenosauksi. Viņš tādā gadījumā vienkārši iebāztu savā kabatā to naudu, kas patiesībā pienāktos pils īpašniekiem.

Jānis. Un daļēji arī valstij. Jo no ieņemtās naudas taču jāmaksā nodokļi.

4. AINA

OSĪŠA MĀJĀ. VECTĒTIŅŠ. IENĀK OSĪTIS, ILZĪTE UN JĀNIS.

Vectētiņš. O, ciemiņi ieradušies! Kā tad labi atbraucāt?

Osītis. Kā parasts – ar autobusu. Iepazīsties, vectētiņ: šī te ir Ilzīte, bet tas tur – Jānis.

Ilzīte. Ļoti patīkami.

Jānis. Labdien.

Vectētiņš. Te jums patiks! Visapkārt nesacūkota daba un svaiga gaisa pa pilam! Varēsiet gan sēņot, gan ogot, gan peldēties, gan darīt visu ko citu, kas vien jums ienāks prātā! Es nevienam pa kājām maisīties neesmu radis – tik vien, kā sataisu ēst! Jūs te iekārtojieties, es tikmēr aiziešu bites apraudzīt...

Osītis. Neuztraucies – viss būs kārtībā.

Jānis. Paklau – ir jau samērā vēls...

Osītis. Nu un tad?

Jānis. Gribētos vēl pa krēslu tikt līdz tai pilij...

Osītis. Jau šovakar?

Jānis. Ilzīte tā nocietusies pēc tās gultas ar baldahīnu...

Ilzīte. Izbeidz!

Osītis. Nu vismaz vakariņas paēdiet – vectētiņš ir sataisījis – es tūlīt uzsildīšu!

Jānis. Mums ir maizītes līdzī.

Osītis. Kā gribat. Tad es vismaz bērzu sulas iedošu līdzī!

Jānis. Iztiksim.

Osītis. Jums tur gribēsies dzert!

Jānis. Toties negribēsies čurāt!

Osītis. Turpat blakus ir tualete!

Jānis. Pilij blakus?

Osītis. Nē, tai istabai!

Jānis. Vai tad toreiz jau bija izgudrotas tualetes?

Osītis. Kaut kādas droši vien bija. Bet šitā ir uztaisīta nesen – restoratoru vajadzībām – lai neķēzās visos stūros. Es nezinu, vai pirms tam tai būceni bija tualete. Varbūt, ka bija. Bet tagad tur ir glauns pods un, ja tvertne bēniņos nav pavisam tukša, tad pat ūdeni var nolaist. Kamēr strādā, viņi vienmēr piepumpē to pilnu. Tad arī elektrība tiek pieslēgta... Labi, ka atcerējos! (Sameklē sveču paku.) Tagad taču tur elektrības nav!

Jānis. Mums ir lukturīši.

Osītis. Vai tad ar svecēm nebūs romantiskāk?

Jānis. Noteikti!

Osītis. Svečturi gan jau atradīsim turpat. Bet, ja neatradīsim, tad es esmu ar mieru pats jums tās sveces paturēt!

Jānis. Vai tad tu esi no tiem, kas ņer kaifu skatīdamies?

Osītis. Jebkurš no skatīšanās var noņert kaifu. Citādi taču nebūtu izdomāti porņuki!

Ilzīte. Vai mēs nevarētu jau iet? Vēls jau...

Osītis. Ejam.

5. AINA

PILS GUĻAMISTABĀ. IENĀK OSĪTIS, ILZĪTE UN JĀNIS.

Osītis. Tā kā mazliet par karstu. Ja neiebilstat, es atvēršu logu. Ceru, ka ar pārējo jūs tiksiet galā arī bez manas palīdzības.

ATSKAN PULKSTEŅA SITIENS.

Osītis. Neraustieties! Visparastākais sienas pulkstenis! Tas pats, ko jūs pa ceļam redzējāt apakšā zālē. Abiem kamīniem ir kopējs dūmvads, tāpēc arī pulksteņa sitienus te var saklausīt. (Pasviež Jānim atslēgu saišķi.) Varat ieslēgties, ja bail!

Jānis. Tev ir pat atslēgas?

Osītis. Es te pažobelē šito saišķi atradu. Bija gan aprūsējušas, bet es notīrīju un pārbaudīju. Izrādījās, ka daudzām pils durvīm der. Arī šīm. Redzi – šitās. Es nevienam nesaku, ka man tās atslēgas ir. Jūs esat pirmie.

Ilzīte. Pusdivpadsmit...

Osītis. Nu ja – man ir laiks! Tualete ir tur! (Prom.)

ILZĪTE UN JĀNIS AIZDEDZINA SVECES.

Ilzīte. Karaliski! Nez, kā viņi pirms divsimt, trīssimt, gadiem sarunājās šajā te gultā?

Jānis. To gan nezinu. Pēc nostāstiem spriežot, vismaz viens no šīs pils īpašniekiem neizcēlās ar pārmērīgu galantumu pret dāmām. Un, kas attiecas uz citiem – tiem labajiem... skaidrs, ka ne viena vien kalpone tika bez liekām ceremonijām ierauta šajā pat gultā un, ja mēģināja papīkstēt, tad tik vien dzirdēja kā: "Turi muti, sušķe!"

Ilzīte. Kāpēc tu man nekad tā neesi teicis?

Jānis. Es neiedomājos, ka tev tas varētu patikt.

Ilzīte. Protams, ka nepatiktu. Tad tu kārtīgi dabūtu pa ausi. Bet šeit... šajos apstākļos... Tas varētu būt satraucoši, ja es iedomātos, ka tu esi šis pils kungs, bet es – kalpone, kas, neko ļaunu nenojauzdama, ir saklājusi tev gultu, bet pēkšņi pati tiek ierauta tajā... Es varētu sākt izrādīt pretestību... bet tu...

Jānis. Ko es?

Ilzīte. Lielskungs!... Ko jūs ar mani gribat darīt?...

Jānis. Tāpat vien mazliet padraiskoties.

Ilzīte. Bet, lielskungs – es negribu, ka ar mani tā draiskojas...

Jānis. Turi muti, sušķe!

Ilzīte. Jā, jūsu labdzimtība... jau turu...

ZEM ATVĒRTĀ LOGA ATSKAN TĀDAS KĀ DOBJAS ELSAS, TĀDAS KĀ NOPŪTAS. PAKĀPENISKI SKAĻUMĀ PIENĒMDAMĀS, PĀRAUG TĀDĀS KĀ GAUDĀS, TĀDĀ KĀ KAUCIENĀ, TAD STRAUJI IZVIJAS MEŽONĪGĀ, ASINSKĀRĀ NIKNUMĀ, UN PĒKŠŅI APRAUJAS ĪSOS, NIKNOS SMILKSTIENOS.

Ilzīte. Viņš...

Jānis. Sasodītais vilkatis... (Pieslīd pie loga.)

Ilzīte. Kas tur ir?

Jānis. Neko neredz...

Ilzīte. Vai tu aizslēdzi durvis?

Jānis. Nolādēts! Pavisam aizmirsu!... Kur Osītis nometa tās atslēgas?...

Ilzīte. Viņš kauca tieši zem mūsu logiem! Droši vien tāpēc, ka tajos deg gaisma...

Jānis. Ja es tagad nopūtīšu sveces, tad nevarēšu atrast atslēgas.

Ilzīte. Paņem lukturīti! Kā tu domā – vai viņš nemēģinās ierāpties pa logu?

JĀNIS BRĪDI NEZIŅĀ STĀV, VĒRDAMIES TE UZ LOGU, TE UZ DEGOŠAJĀM SVECĒM, TE UZ DURVĪM, TAD ĀTRI NOPŪŠ SVECES, AIZVER LOGU UN IEKLAUSĀS. SAMEKLĒ KABATAS LUKTURĪTI UN, IEDEDZIS TO, MEKLĒ ATSLĒGAS. ILZĪTE VIŅAM PALĪDZ.

Jānis. Nav...

Ilzīte. Kur tās bija?

Jānis. Man likās, ka viņš tās nometa uz gultas...

ABI VĒLREIZ IZTAUSTA VISU GULTU.

Jānis. Nav...

Ilzīte. Tās droši vien ir noslīdējušas zemē...

ABI NOMETAS RĀPUS UN IZTAUSTA GRĪDU APKĀRT GULTAI UN PAGULTĒ.

Jānis. Izskatās pēc burvestības.

Ilzīte. Varbūt, ka Osītis tās tomēr neatstāja?

Jānis. Nē... noteikti atstāja... Viņš tās pasvieda man, nevis nometa uz gultas...

Ilzīte. Patiešām!... Un kur tu tās liki?...

Jānis. To gan es neatceros...

Ilzīte. Varbūt viņš, prom iedams, tās atkal savāca?

Jānis. Kāpēc lai viņš to darītu?

Ilzīte. Es nezinu... Varbūt refleksīvi?... Man vajag uz tualeti...

Jānis. Pa lielam vai pa mazam?

Ilzīte. Pa mazam...

Jānis. Nāc, es tevi pavadīšu!

Ilzīte. Man bail...

Jānis. No manis?

Ilzīte. Nē taču... No viņa...

Jānis. Tāpēc jau es piedāvājos pavadīt!

Ilzīte. Bet ja nu viņš sēž tur aiz durvīm?

Jānis. Tualetē uz poda?

Ilzīte. Nē... ne uz poda... Vienkārši tāpat... Gaida...

Jānis. Nesēž.

Ilzīte. Kā tu zini?

Jānis. Osītis taču teica, ka neviens viņu vēl neesot redzējis un neko ļaunu viņš nevienam arī neesot nodarījis. Tikai kauc.

Ilzīte. Es neiešu...

Jānis. Tad slapini stūrī!

Ilzīte. Es nevaru...

Jānis. Kāpēc? Izžūs taču!

Ilzīte. Nevaru... man kauns...

Jānis. No manis?

Ilzīte. Protams...

Jānis. Nekaunies. Es aizgriezīšos.

Ilzīte. Bet es vienalga nevaru... Paskaties, kāds parkets... pavisam svaigs...

Jānis. Tad nāc, es tevi pavadīšu uz tualeti!

Ilzīte. Man bail...

Jānis. Bet ko tad? Cietīsies, kamēr pārplīsīsi?

VIŅI SAĢĒRBJAS UN ZEM DRĒBJU KAUDZĪTES IERAUGA ATSLĒGU SAIŠĶI.

Ilzīte. Brīnums...

Jānis. Idiotisms.

Ilzīte. Kāpēc mēs nepaskatījāmies zem drēbēm?

Jānis. Droši vien tāpēc, ka atslēgas bija tieši tur. Nu paldies Dievam. Iesi uz tualeti?

Ilzīte. Iešu...

JĀNIS UZMANĪGI PAVER TUALETES DURVIS UN PALŪKOJAS AIZ TĀM.

Ilzīte. Nu?...

Jānis. Viss tīrs. Iet tev līdzi?

ILZĪTE PAPERINA GALVU.

Jānis. Bail nebūs?

Ilzīte. Būs...

Jānis. Nu, labi – es stāvēšu tepat aiz durvīm un nekur neiešu, ja kas: kliez!

ILZĪTE, TRAMĪGI APKĀRT SKATĪDAMĀS, IESLĪD TUALETĒ.

Jānis. Varbūt atstāj vaļā durvis?

ILZĪTE ATKAL PAPERINA GALVU, UN TUALETES DURVIS AIZ VIŅAS AIZVERAS. JĀNIS PALIEK GAIDOT. PULKSTENIS SĀK SIST DIVPADSMIT, TUALETES DURVIS ATSPRĀGST UN PA TĀM IZLIDO ŠAUSMĀS DREBOŠĀ ILZĪTE UN METAS DRAUGAM AP KAKLU.

Jānis. Muļķīt!... Tas taču ir tikai pulkstenis... Vai varbūt tur iekšā bija vēl kaut kas?

ILZĪTE PAPERINA GALVU.

Jānis. Pačurāji?

ILZĪTE PAMĀJ.

Jānis. Viss kārtībā?

Ilzīte. Jā...

DOBJĀS ELSAS UN NOPŪTAS ATSKAN KAUT KUR TEPAT TUVUMĀ. JĀNIS ĀTRI SAMEKLĒ ATSLĒGU SAIŠĶI UN METAS PIE DURVĪM, DRUDŽAINI MĒĢINĀDAMS ATRAST ĪSTO. SKAŅAS, TIKMĒR SASNIEGUŠAS KULMINĀCIJU, STRAUJI APRAUJAS ĪSOS, NIKNOS SMILKSTIENOS. NEVIENA NO ATSLĒGĀM NEGRIB SLĒGT. BEIDZOT SLĒDZENE PADODAS, JĀNIS PAGRIEŽ ATSLĒGU VĒLREIZ, JĀNIS NOSPIEŽ ROKTURI UN UZMANĪGI PABĪDA DURVIS.

Ilzīte. Tas ir ārprāts...

Jānis. Priecājos, ka tu vēl esi dzīva. Ceru, ka tagad mēs esam drošībā.

Ilzīte. Viņš ir ielavījies pilī... (Šņukst.) Kā tu domā... kur viņš ir?

Jānis. Liekas, ka apakšā – lielajā zālē.

Ilzīte. Viņš nevar te ielauzties?

Jānis. Domāju, ka ne. Durvis ir aizslēgtas un izskatās izturīgas.

Ilzīte. Bet, Jāni... kas tas galu galā īsti ir?... Patiešām vilkatis?...

Jānis. Noteikti ne. Kā jau Osītis teica, visam mistiskajam ir nožēlojami vienkāršs un neinteresants izskaidrojums.

Ilzīte. Bet kas tad tas varētu būt?

Jānis. Nudien nezinu. Visticamāk – kāds ievainots dzīvnieks.

Ilzīte. Kāds dzīvnieks?

Jānis. Patiešām nezinu. Varbūt kāds suns... varbūt vilks... varbūt briedis.

Ilzīte. Briedis?! Vai tad brieži spēj tik šaušalīgi kaukt?

Jānis. Ja dzīvnieku nomoka neizturamas sāpes... tad viņš no sevis ne tādas vien skaņas var izdabūt. Un stirnu buki, starp citu, riesta laikā rej kā suņi.

Ilzīte. Vai tad tagad ir riesta laiks?

Jānis. Skaidri nezinu... bet varbūt, ka ir. Kāpēc lai nebūtu? Silts laiks... barības visur pa pilnam.

Ilzīte. Es biju iedomājusies, ka dzīvnieki riesto pavasarī...

Jānis. Tā jau tas droši vien ir... bet gadās taču visādi īpatņi. Turklāt cilvēku saimnieciskā darbība dabā visu ir sajaukusi.

Ilzīte. Tātad tu domā, ka tas vienkārši ir uzbudināts briedis?

Jānis. Nē... drīzāk jau ievainots. Bet tikpat labi tas var būt arī kāds mājdzīvnieks. Varbūt parasta gov.

Ilzīte. Govs?!

Jānis. Un kāpēc gan ne? Ja pieņemam, ka tai, teiksim, kājā ir iedūries kāds ass priekšmets, ko tā nekādi nevar dabūt ārā... piemēram, nolauzta izkaptis...

Ilzīte. Un tu patiešām pieļauj iespēju, ka gov varētu radīt šādas te tādas skaņas?!

Jānis. Pieļauju. Vai tad tu neesi dzirdējusi, kādās necilvēciskās balsīs riesta laikā auro kaķi?

Ilzīte. Nu, labi... tie ir kaķi... Bet gov?!

Jānis. Govij ir daudz lielākas plaušas nekā kaķim. Un, kā jau teicu... ja gov ir ievainota.

TURPAT BLAKUS ATSKAN JAU PĀRĀK PAZĪSTAMĀS NOPŪTAS UN ELSAS.

Ilzīte. Man liekas, ka tās nāk no kamīna...

Jānis. Man arī tā liekas...

Ilzīte. Kā viņš varēja tur iekļūt?

Jānis. Esmu pārliecināts, ka kamīnā viņa nav.

Ilzīte. Kur tad viņš ir?

Jānis. Lejā... lielās zāles kamīnā... Skaņas nāk pa dūmvada caurumiem...

Ilzīte. Vai tu esi par to pilnīgi drošs?

Jānis. Man tā liekas...

SASNIEGUŠAS AUROJOŠU KULMINĀCIJU, SKAŅAS APRAUJAS ĪSOS, NIKNOS SMILKSTIENOS, UN KĀRTĒJO REIZI IESTĀJAS ABSOLŪTS KLUSUMS. TRĪCOŠIEM PIRKSTIEM UZRĀVIS SĒRKOCIŅU, JĀNIS AIZDEDZINA SVECI UN AR TO ROKĀ LĒNI TUVOJAS KAMĪNAM.

Ilzīte. Neej... Lūdzu, lūdzu, neej...

JĀNIS JAU ATRODAS PIE KAMĪNA, KAD AUGŠUP – LEJUP SĀK KUSTĒTIES DURVJU MISIŅA ROKTURIS. ATSKAN NOPŪTAS UN ELSAS. TURPAT AIZ DURVĪM TĀS IZAUG LĪDZ KAUCIENAM. BET VIENLAIKUS ATSKAN VĒL KĀDA GAUDOŠANA. NEPRĀTĀ IEPLESTĀM ACĪM, KAUC ILZĪTE. JĀNIS METAS PIE DRAUDZENES UN APSKAUJ VIŅU.

6. AINA

OSĪŠA MĀJĀ. OSĪTIS. IENĀK JĀNIS UN ILZĪTE.

Osītis. Nu? Kā tad gāja?

Jānis. Tā nekas...

JĀNIS ATKRĪT UZ KRĒSLA. ILZĪTE SEKO VIŅA PIEMĒRAM.

Osītis. Vai vilkatis jūs netraucēja?

Jānis. Ne pārāk...

Osītis. Mēs ar vectētiņu gan nevarējām aizmigt! Tas nešķīstenis taču pagājšnakt plosījās kā traks! Tā nekad vēl nebija bijis. Nez, kas šim varētu būt noticis...

VILKATIS IEGAUDOJAS KAUT KUR TEPAT BLAKUS. ATSPRĀGST VIRTUVES DURVIS UN AR KŪPOŠU KARTUPEĻU BĻODU ROKĀS IENĀK OSĪŠA VECTĒTIŅŠ. ŠAUŠALĪGĀS SKAŅAS NEPĀRPROTAMI NĀK NO VIŅA MUTES. OSĪTIS NEVALDĀMOS SMIEKLOS VĀRTĀS PA ZEMI.

Vectētiņš (arī iesmejas, tad sāk likt viesiem šķīvjos kartupeļus). Nebrīnieties. Viss sākās ļoti sen... tūlīt pēc kara. Es tad mācījos trešajā klasē un mūsu skolas drāmas kolektīvs bija nolēmis iestudēt Konana-Doila slaveno stāstu "Bāskervilu suns". Paši izveidojām dramatisējumu... un man tika uzticēta titulloma, proti – Bāskervilu suns. Nekāda teksta, kā jau paši varat iedomāties, man nebija – tikai jāgaudo... tāpēc lomas apguvei īpašu uzmanību neveltīju. Sašuvu no vecām ādām ar mātes palīdzību sev kostīmu... un droši devos uz izrādi. Kurās vietās man jāgaudo... un kur jāpārskrien pāri skatuvei... es zināju. Bet tajā brīdī, kad vajadzēja atskanēt pirmajam šaušalīgajam kaucienam, no manas mutes izlauzās tikai pāris vārģu krekstienu un pīkstienu. Lai kā es centos, neko iespaidīgāku nespēju no sevis izdabūt. Visi pārējie, protams, zviedza kā traki par šādu Bāskervilu suņa neveiksmi... sauca, ka nabadziņš laikam saaukstējies... piedāvājās aizskriet pēc ārsta. Es, no kauna raudādams, skriešus pametu skolu un iemuku mežā. Aizklīdu tepat līdz saliņai purva vidū... un tur man ienāca prātā, ka te taču viss ir tieši tāpat kā tai stāstā. Mazliet nomierinājies, sāku pārdomāt notikušo... un nozvērējos, ka

apgūšu Bāskervilu suņa gaudošanu pat tad, ja man šo lomu nekad mūžā vairs nevajadzēs tēlot. Lieciet sev kotletītes!... Drošāk! Drošāk!... Nekautrējieties!... Un tā nu es katrā brīvā brīdī devos uz šo saliņu purva vidū... centos saprast, kā īsti tāds Bāskervilu suns varētu te justies... un mēģināju gaudot. Pirmos gadus nekas dižs vis nesanāca. Bet, gadu desmitiem ejot... pamazām sāka ieskanēties. Un varat iedomāties, cik liels bija mans prieks, kad tuvākajā apkārtnē paklīda baumas par vilkati! Tas deva man jaunu ierosmi, un tā es ar patiesu gandarījumu turpināju izkopt savu kaukšanas un gaudošanas māku. Protams, citiem es neatklāju šo vaļasprieku. Osītis līdz šim bija vienīgais, kas to zināja. Un, kad nu padzirdēju, ka divi rīdzinieki vēlas pavadīt romantisku nakti mūsu vecajā pilī, tad tūlīt pat nodomāju, ka bez nelielām šausmām nekāda īstā romantika nemaz nevar sanākt! Vai bija mazliet baigi, ko?

Jānis. Bija jau nu gan. Ilzīte pat apčurājās.

Vectētiņš. Lielāka gandarījuma aktierim nemaz nevar būt! Tātad gandrīz sešdesmit gadus ilgais darbs nav bijis veltīgs!